

17. О командировке профессора Шидловского. — ДАК, ф. 16, оп. 301, спр. 99, арк. 4.  
18. О праздновании юбилея Киевской духовной Академии. — ДАК, ф. 16, оп. 312, спр. 93, арк. 3.  
19. О чтении публичных лекций. — ДАК, ф. 16, оп. 305, спр. 202, арк. 1.  
20. Почесні члени і доктори Університету Св. Володимира / Упор. В. А. Короткий. — К. : Либідь, 2005. — 328 с.  
21. Потебня О. О. Актуальні питання мови та культури : зб. наукових праць / Потебня О. О. — К. : Д. Буровий, 2004. — 368 с.  
22. Реєнт О. П. Україна в імперську добу (XIX — початок XX ст.) / Реєнт О. П. — К. : Ін-т історії України НАН України, 2003. — 358 с.  
23. Сірополко С. Історія освіти в Україні / Сірополко С. — К. : Наукова думка, 2001. — 912 с.  
24. «Українське питання» в Російській імперії (кінець XIX — початок XX ст.): наук. монографія : в 3 ч. — К. : Ін-т історії України НАН України, 1999. — 215 с.  
25. Харківський національний університет ім. В. Н. Каразіна за 200 років / В. С. Бакіров, В. М. Духопельников, Б. П. Зайцев та ін. — Харків : Фолио, 2004. — 750 с.

## **О. В. Малюта**

УДК: 94(477)«19/20»

### **ОКСЕНТИЙ КОРЧАК-ЧЕПУРКІВСЬКИЙ — ПОСТАТЬ НА ТЛІ МЕДИЧНОЇ НАУКИ**

*У науковій статті висвітлюється життєвий, науковий, медичний шлях відомого вченого-епідеміолога, академіка Всеукраїнської академії наук О. Корчака-Чепурківського.*

Ключові слова: медична термінологія; історія медицини.

*В научной статье рассказывается о жизненном, научном, медицинском пути известного ученого-эпидемиолога, академика Всеукраинской академии наук А. Корчак-Чепурковского. Ученый стал основоположником социальной гигиены и эпидемиологии, создал первую в Украине классификацию болезней, впервые сделал серию публикаций в области национальной статистической терминологии.*

Ключевые слова: медицинская терминология; история медицины.

*The scientific article tells about the life, scientific, medical way the O. Korchak-Chepurkivskiy as the famous scientist and epidemiologist, the Academician of the Ukrainian Academy of Sciences. Scientist laid the foundation of social hygiene and epidemiology, created the first in Ukraine Classification of Diseases, launched the first series of publications in national statistical terminology. This article attempts to recreate a complete biography of the scientist, note that it was*

*one of the few specialists in their time in care as a science. Approbation of the research of O. Korchak-Chepurkivskiy made on the basis of high schools Kyiv, including the Kiev Medical Institute, Kiev Polytechnic Institute named after Emperor Alexander II, the Kiev Commercial Institute and private schools in Kyiv.*

Keywords: medical terminology; history of medicine.

Відомий лікар-гігієніст, епідеміолог, укладач першої української номенклатури хвороб, громадський і державний діяч, доктор медицини, дійсний член Всеукраїнської академії наук Оксентій Корчак-Чепурківський увійшов в історію як один із упорядників медичної термінології, творець епідеміології як навчальної дисципліни. Вчений став фундатором науки соціальної гігієни та організації охорони здоров'я, вперше в Російській імперії систематизував і запровадив її викладання у вищій школі [8, с. 105]. Окремим аспектам життєвого і творчого шляху вченого, лікаря, громадського та державного діяча О. Корчака-Чепурківського присвячено публікації Є. Беліцької [1], Я. Ганіткевича [7], О. Голяченка [8], Н. Коцур [24], О. Малюти [27], В. Москаленка [28], Е. Попушоя та В. Іюкси [30], П. Пундія [35], К. Синяк та В. Рудиченка [36]. Метою нашого дослідження є цілісне висвітлення життєвого, творчого, медичного шляху О. Корчака-Чепурківського.

Оксентій Васильович Корчак-Чепурківський народився 14 (28) лютого 1857 р. у м. Костянтиноград Полтавської губ. (нині м. Красноград Харківської обл.) у багатодітній сім'ї парафіяльного дяка. Закінчив повітову школу та Полтавську духовну семінарію. 1877 р. склав вступний іспит на природничий відділ фізико-математичного факультету Університету святого Володимира [14, арк. 11]. Через участь у березневих студентських виступах 1878 р. виключений з університету. Одержав дозвіл вступити до Харківського університету. Медичний факультет Харківського університету закінчив 1883 р. [14, арк. 11]. Водночас виявив себе в українському русі як член, а згодом — голова Харківської громади [27, с. 474].

24 грудня 1883 р. О. Корчак-Чепурківський обійняв посаду земського лікаря, завідувача Костянтиноградської міської земської лікарні (Полтавська губ.). Участь у з'їзді Товариства російських лікарів імені М. Пирогова в січні 1887 р. в Москві сприяла активному членству О. Корчака-Чепурківського у товаристві [24, с. 214]. У 1888–1889 рр. він склав іспити на здобуття ступеня доктора медицини [14, арк. 11]. У березні 1889 р. перейшов на посаду земського санітарного лікаря Херсонського губерніального земства [14, арк. 11]. Вивчив санітарний стан Херсонської губ., провів епідеміологічну, санітарно-гігієнічну роботу, результати якої узагальнив у звітах про стан лікарської допомоги та народного здоров'я в Херсонському

повіті за 1889 та 1890 рр., а також у монографії «Матеріали для вивчення епідемії дифтерії в Росії» [30, с. 109–111]. Монографія стала основою докторської дисертації О. Корчак-Чепурківського [30, с. 110].

У грудні 1891 р. О. Корчак-Чепурківський створив і очолив губернське санітарне бюро Бесарабського земства у Кишиневі [14, арк. 11], видавав «Врачебно-санитарную хронику Бесарабской губернии». У Кишиневі у 1893 р. О. Корчак-Чепурківський опублікував першу наукову працю «Матеріали для вивчення земської медицини в Бесарабській губернії» [7, с. 12]. Завідувач санітарного бюро О. Корчак-Чепурківський очолив у Бесарабії боротьбу з епідеміями тифу, дифтерії, холери [36, с. 120], ввів планомірні форми боротьби з інфекціями, обов'язкове щеплення від віспи. З часом знаходити асигнування для утримування санітарного бюро ставало складніше, тому в жовтні 1897 р. О. Корчак-Чепурківський залишив посаду завідувача [30, с. 111].

19 листопада 1898 р. на публічному засіданні вченої ради медичного факультету Університету святого Володимира О. Корчак-Чепурківський захистив дисертацію на здобуття наукового ступеня доктора медичних наук. Дисертація носила назву «Материалы для изучения эпидемии дифтерии (эпидемиологии) въ России» [10, арк. 17]. О. Корчаку-Чепурківському присуджено ступінь доктора медицини [9, арк. 7]. З лютого 1899 р. вчений працював міським санітарним лікарем Київської міської управи. Став одним із творців номенклатури захворювань і правил медичної реєстрації в Російській імперії. Медична рада Міністерства внутрішніх справ через три роки затвердила цю номенклатуру до виконання для лікарів усіх відомств Російської імперії [24, с. 220].

Впродовж 1902–1907 рр. О. Корчак-Чепурківський завідував санітарним відділом Київської міської управи [13, арк. 3], входив до санітарної ради Києва [24, с. 218]. З 1903 р. працював приват-доцентом кафедри гігієни Університету святого Володимира, де викладав епідеміологію та медичну статистику [30, с. 110]. Водночас 1905 р. О. Корчак-Чепурківський викладав у Київських політехнічному та комерційному інститутах. У Київському комерційному інституті організував кабінет гігієни, уклав програму викладання громадської гігієни [8, с. 110]. Повномасштабне викладання дисципліни розпочав з 1906 р. у Київському комерційному інституті в курсі «Громадська гігієна» (згодом — «Основи соціальної гігієни і громадської медицини») [7, с. 12].

З вересня 1906 р. О. Корчак-Чепурківський викладав курс гігієни та епідеміологічних хвороб у Київській приватній земській фельдшерській школі. В автобіографії вчений згадував, що впродовж 1906–1912 рр. викладав соціальну шкільну та залізничну гігієну на Київських вищих комерційних курсах, які потім стали Комерційним інститутом, був там членом-секретарем на-

вчального комітету і членом правління [13, арк. 3–3 зв.; 14, арк. 7, 11 зв.]. В архівних матеріалах Київського політехнічного інституту значиться, що О. В. Корчак-Чепурківський обраний на посаду приват-доцента інженерного відділення для викладання спеціального курсу гігієни 3 вересня 1907 р. на засіданні під головуванням декана інженерного відділення Є. О. Патона [13, арк. 1]. Упродовж 1907–1921 рр. викладав соціальну гігієну на інженерному відділі Київського політехнічного інституту імператора Олександра II [14, арк. 7, 11 зв.]. Обидва сини О. Корчак-Чепурківського — Володимир та Георгій (Юрій) навчалися у Київському політехнічному інституті.

Вчений брав активну участь у громадській діяльності. 1906 р. став членом Київського товариства «Просвіта» [27, с. 474]. Входив до масонських лож «Єднання», «Федерація» [2, с. 189]. Виступав з популярними лекціями про інфекційні хвороби в Київському товаристві народної грамотності [7, с. 12]. О. Корчак-Чепурківський став одним із засновників Українського наукового товариства у Києві, входив до його природничо-лікарської (з 1911 р. — медичної секції) [7, с. 13; 22, арк. 7]. Вчений виявляв особливий інтерес до медичної термінології. Обраний членом редакційно-видавничої та термінологічної комісії [7, с. 13].

Від 1908 р. виступав перед дирекцією поручителем заходів, керівником вечорів українського гуртка (громади) в Київському комерційному інституті. Метою гуртка було наукове дослідження соціально-економічного стану України, вивчення її історії, етнографії [15, арк. 45]. Кошти з заходів ішли на поповнення бібліотеки гуртка [15, арк. 18, 19, 21, 28, 35, 37]. При цьому, в списках членів гуртка прізвище О. Корчак-Чепурківського не було вказано. Е. Попушой та В. Іюкса зазначають, що через участь у діяльності української громади О. Корчака-Чепурківського як «політично ненадійного» 1913 р. звільнили від читання курсу громадської гігієни в Київському комерційному інституті [30, с. 110; 7, с. 12].

У роки Першої світової війни мобілізований. З серпня 1914 р. до 7 січня 1915 р. працював лікарем Південно-Західної залізниці. Впродовж 1915–1918 рр. входив до комітету Всеросійського земського союзу Південно-Західного фронту (в Києві), водночас займав посади завідувача санітарно-гігієнічною частиною (у Львові), районного лікаря в управлінні уповноваженого Всеросійського земського союзу у Восьмій армії (Рівне, Луцьк, Чернівці) [14, арк. 11]. З листопада 1917 р. був членом ради медично-санітарного відділу (потім — Головної медично-санітарної управи), до лютого 1919 р. — членом вченої ради Міністерства внутрішніх справ УНР [14, арк. 11 зв.].

У період Української революції став одним із засновників Всеукраїнської спілки лікарів, брав участь у виданні першого в Наддніпрянщині ук-

раїнського науково-медичного часопису «Українські медичні вісті» (його активний дописувач), у роботі медично-санітарного з'їзду України (16–19 жовтня 1917 р., Київ). З'їзд ухвалив проект О. Корчак-Чепурківського про утворення крайового медично-санітарного органу при Генеральному секретаріаті УНР, обрав ученого членом ради [8, с. 105] медично-санітарного відділу при Генеральному секретаріаті внутрішніх справ [7, с. 14].

8 червня 1917 р. на об'єднаному засіданні секцій Українського наукового товариства (УНТ) обрано комісію з утворення Української академії наук у складі 12 осіб. До комісії ввійшли О. Корчак-Чепурківський, М. Грушевський, О. Грушевський, І. Ганицький, Г. Павлуцький тощо. Метою комісії стало напрацювання статуту академії та з'ясування питань фінансування, однак в умовах 1917–1918 рр. комісія роботи не розпочала [25, с. 72]. О. Корчак-Чепурківський був у складі делегації Українського наукового товариства, що мала передати до Міністерства освіти і мистецтва постанову загальних зборів Українського наукового товариства про перетворення його на академію наук. Міністр народної освіти та мистецтва М. Василенко погодився ввести до Комісії для вироблення законопроекту про заснування УАН чотирьох представників УНТ, але відмовився передати товариству справу організації Академії [25, с. 75].

У травні 1918 р. О. Корчака-Чепурківського призначили директором санітарного департаменту (політики санітарних умов (санітарії)) у Міністерстві народного здоров'я та опікування [8, с. 105].

1 липня 1918 р. Український народний університет перетворено на Київський державний університет. Для організації медичного факультету зібрався ініціативний гурток, до якого входив О. Корчак-Чепурківський. Завдяки роботі ініціаторів у день відкриття університету набрали професорсько-викладацький колектив. На перший курс вступило близько 150 осіб, більшість з яких були слухачами Українського народного університету. Першим деканом медичного факультету став професор О. Корчак-Чепурківський [41, арк. 4 зв.]. 14 серпня 1918 р. вченого затвердили ординарним професором кафедри гігієни [14, арк. 11 зв.], він також входив до ради медичного факультету [11, арк. 52].

У грудні 1918 р. декан О. Корчак-Чепурківський затвердив повідомлення про конкурс на заміщення вакантних посад професорів, у якому було вказано, що мовою викладання в Українському державному університеті є українська, лише в окремих випадках з дозволу міністра народної освіти можливе читання лекцій російською [12, арк. 25].

Наприкінці січня 1919 р. І. Огієнко створив комісію у справах вищих шкіл та наукових інституцій, яку очолив П. Холодний. У комісії працював О. Корчак-Чепурківський, та через евакуацію вона припинила роботу [16, с. 86].

На засіданні Директорії УНР 13 лютого 1919 р. затверджено новий склад Ради народних міністрів України на чолі з прем'єр-міністром С. Остапенком. Міністром здоров'я та соціального забезпечення з 13 лютого до 9 квітня 1919 р. був О. Корчак-Чепурківський [27, с. 475; 42, арк. 38 зв.; 43, с. 543].

Наприкінці серпня 1919 р. ректор Київського державного українського університету Ф. Сушицький разом із Г. Павлуцьким та О. Корчаком-Чепурківським за рішенням господарчого комітету відбули в місячне відрядження до Полтави для допомоги в організації місцевого українського університету. Кожен відряджений отримав зі спеціального фонду державного бюджету по 10 тис. крб. [16, с. 104]. Однак денікінці не визнали за Київським державним університетом державного статусу, хоча не заперечували проти функціонування його як приватного навчального закладу. Щоб змінити й відновити статус університету, згадана делегація в жовтні 1919 р. вирушила до денікінського уряду в Ростові-на-Дону з пам'ятною запискою про створення й функціонування Київського державного українського університету. Результати переговорів були незадовільними [16, с. 105].

1919 р. О. Корчака-Чепурківського обрали головою медичної секції Українського наукового товариства у Києві [14, арк. 11 зв.]. Медична секція УНТ працювала над словником, який редагувала комісія з членів секції під головуванням О. Корчак-Чепурківського. «Російсько-український медичний словник» Мартирія Галина було видруковано 1918 р. в «Українських медичних вістях» [7, с. 17]. Окремим виданням словник вийшов 1920 р. [20, арк. 3]. 31 червня 1921 р. Українське наукове товариство злилося з Українською академією наук, його медична секція стала медичною секцією при Академії наук [38, с. 184]. Частина членів медичної секції при Інституті української наукової мови Української академії наук працювали над утворенням великого медичного термінологічного словника [21, арк. 1].

На засіданнях медичної секції вчений робив доповіді, переважно про інфекційні хвороби, соціальну та громадську гігієну. Після вислання О. Корчака-Чепурківського з Києва головою секції обрали О. Черняхівського, О. Корчак-Чепурківський став почесним головою товариства [38, с. 184].

В серпні 1920 р. утворено єдину вищу медичну школу в Києві — Інститут охорони здоров'я. Керували Інститутом охорони здоров'я ректор, професор Є. Черняхівський, та рада на чолі з професорами І. Титовим (голова) й О. Корчаком-Чепурківським (заступник) [29, с. 27]. У грудні 1920 р. професор Корчак-Чепурківський був деканом санітарно-гігієнічного факультету [41, арк. 7]. В лютому 1921 р. Інститут перейменували у Київську державну медичну академію. Професор О. Корчак-Чепурківський у Медичній академії завідував кафедрою гігієни, був заступником декана медичного фа-

культету, входив до правління медичної академії [39, арк. 121 зв.; 14, арк. 10], в листопаді 1921 р. був призначений деканом санітарно-гігієнічного факультету [39, арк. 143]. Водночас О. Корчак-Чепурківський викладав загальну й соціальну гігієну в Інституті народного господарства (колишньому Комерційному), гігієну житла — в Київському інституті архітектури, загальну гігієну — на одонтологічному факультеті Київської медичної академії та на дошкільному факультеті Інституту народної освіти [14, арк. 11 зв.].

Дійсним членом ВУАН по кафедрі народного здоров'я 7 березня 1921 р. обрали О. Корчака-Чепурківського [17, с. 298]. З ініціативи академіка та під його керівництвом у листопаді 1921 р. створено Інститут експериментальної медицини та епідеміології. Найголовнішим завданням інституту стало вивчення санітарного стану України [18, с. 307, 310]. 1921 р. О. Корчак-Чепурківський створив у ВУАН кафедру народного здоров'я, гігієни та санітарії [8, с. 106]. 3 червня 1921 р. при Академії наук України як секція наукового товариства почала працювати науково-педагогічна комісія (згодом — педагогічна секція). Її головою був О. Корчак-Чепурківський. Це дало академіку змогу брати участь у засіданнях Історико-філологічного відділу ВУАН із дорадчим голосом [17, с. 301; 18, с. 305]. 3 15 травня 1923 р. обов'язки голови виконував академік С. Єфремов [18, с. 397]. Учений входив до Київської міської ради, Всеукраїнського центрального виконавчого комітету, неодноразово обирався депутатом Ради робітничих та селянських депутатів, до 25-річчя Академії наук УРСР нагороджений «Знаком пошани» [30, с. 110].

3 25 серпня до 7 грудня 1921 р. О. Корчак-Чепурківський згадується в протоколах Київської державної медичної академії як член бюро. 28 вересня 1921 р. його ввели до складу комісії зі з'ясування штатів Київської медичної академії як декана медичного факультету [39, арк. 164]. 3 грудня 1921 р. Київську медичну академію перейменовано в медичний інститут [39, арк. 148]. У січні — лютому 1922 р. О. Корчак-Чепурківський входив до комісії з нових штатів медичного факультету, мав українську лектуру з гігієни на четвертому курсі одонтологічного факультету [39, арк. 92 зв.]. У січні — квітні 1922 р. прізвище О. Корчака-Чепурківського як декана санітарно-гігієнічного факультету медичного інституту вказується в протоколах засідань університету [39, арк. 35], у квітні — жовтні 1922 р. професор входив до бюро медичного інституту.

27 лютого 1922 р. на зібранні ВУАН оголосили ухвалу колегії Народного комісаріату освіти УСРР про організацію науково-дослідних кафедр, було повідомлено про відмову затвердити на посаді голови президента ВУАН М. Василенка. В березні 1922 р. кандидатури семи академіків, серед них — О. Корчака-Чепурківського висунуто на посаду президента ВУАН, але всі

вони відмовилися балотуватись. Президентом ВУАН обрали академіка О. Левицького [25, с. 155].

9 травня 1922 р. професор О. Корчак-Чепурківський на засіданні бюро медичного інституту доповідав про організацію санітарно-гігієнічного факультету, наголошуючи, що нових лабораторій для санітарно-гігієнічного факультету створювати не потрібно, оскільки не знав, чи виправдаються за наслідками витрати на організацію факультету, чи матиме факультет потрібну кількість слухачів. Водночас О. Корчак-Чепурківського було включено до складу організаційної комісії. Навчально-організаційні плани факультету затвердили [39, арк. 40]. В червні 1922 р. вченого ввели до комісії з огляду будинків клінічного містечка та доповіді про нього в бюро інституту [39, арк. 49]. Водночас О. Корчак-Чепурківський мав громадські доручення в Академії наук: був її представником у комітеті зі святкування ювілею академіка П. Тутковського [34, с. 470].

Однак 1920-ті рр. не були спокійними для О. Корчака-Чепурківського. 16 серпня 1922 р. заведено слідчу справу зі звинуваченням О. Корчака-Чепурківського в контрреволюції. Після допиту вченого визнали винним у контрреволюційній діяльності, постановили утримувати його під вартою. 5 грудня 1922 р. вирок замінили на вигнання академіка з країни на три роки до м. Штетин (Німеччина) [24, с. 518–519], оскільки О. Корчак-Чепурківський не мав фінансової можливості виїхати за кордон, ученому в адміністративному порядку присудили вислання до В'ятки (Кіровська обл., Росія) на три роки. Академічна громадськість стала на захист колеги. В січні 1924 р. слідчу справу переглянули, постанову скасували. Академік О. Корчак-Чепурківський отримав можливість повернутися до Києва. З нього зняли обмеження на наукову та громадську діяльність [24, с. 519]. Під час заслання вчений перекладав з англійської українською мовою медичну номенклатуру. Після повернення до Києва здав у друк працю «Міжнародна номенклатура причин хвороб та смерті» [24, с. 519]. Праця «Номенклатура хороб. Латинсько-українські назви хороб та російський покажчик до них» 1926 р. вийшла в журналі Київського медичного інституту «Українські медичні вісті», 1927 р. — окремим виданням.

У грудні 1922 р. прізвище О. Корчака-Чепурківського не згадується серед членів бюро інституту та серед завідувачів новозатверджених у колегії Головного управління професійної освіти кафедр Київського медичного інституту [39, арк. 9–9 зв.]. На засіданні бюро інституту вирішили О. Корчака-Чепурківського та ще одинадцять його колег-професорів, яких не призначили завідувачами кафедр у новому штатному розписі, з 3 листопада 1922 р. вважати вибулими з медичного інституту та розрахуватися з ними, як із особами, що потрапили під скорочення штату [39, арк. 9]. Проте не-



вдовзі О. Корчаку-Чепурківському місце знайшлося. 18 листопада 1922 р. його закликали обійняти посаду завідувача кафедри загальної гігієни через виїзд із Києва професора Добровольського [39, арк. 12].

1922 р. засновано кафедру народного здоров'я, гігієни та санітарії під керівництвом академіка О. Корчака-Чепурківського [18, с. 341]. Кафедра народного здоров'я досліджувала характер, розміри та причини хвороб і смертності населення методами санітарної статистики [25, с. 173]. Академік, приневолений жити за межами України, повернувся до Києва [18, с. 361]. 1923 р. О. Корчак-Чепурківський перейшов на основну роботу до Всеукраїнської академії наук. Академік О. Корчак-Чепурківський домігся відкриття першої в СРСР кафедри гігієни праці, ініціював створення кафедри соціальної гігієни. Кафедру загальної гігієни передав учневі — професору В. Удовенку [8, с. 105]. 1924 р. обраний довічним почесним головою медичної секції ВУАН [7, с. 22].

1924 р. на загальних зборах ВУАН О. Корчак-Чепурківський порушував питання про створення науково-педагогічного товариства. Вчений підготував його статут, а спільне зібрання Академії затвердило цей документ 25 квітня 1925 р. Науково-педагогічне товариство функціонувало в складі 208 осіб під головуванням О. Корчака-Чепурківського. Однак через процес СВУ його ліквідували на листопадовій сесії ВУАН [24, с. 526]. 30 березня 1925 р. О. Корчак-Чепурківський очолив комісію краєзнавства [24, с. 527].

О. Корчак-Чепурківський і далі вів активну наукову діяльність. У травні 1926 р. академік виконував обов'язки члена спеціалізованої вченої ради з захисту дисертацій [40, арк. 4], з 1927 р. став другим керівником редакційно-видавничої комісії, що згодом стала редакційно-видавничою колегією АН УСРР, а згодом — самостійним видавництвом «Наукова думка», виділеним в окрему академічну установу [24, с. 528].

У 1927–1929 рр. керував науково-дослідною кафедрою теоретичної медицини, на кафедрі завідував секцією гігієни та епідеміології [24, с. 523], 1928 р. — секцією гігієни та епідеміології ВУАН [21, арк. 2].

15 травня 1928 р. колегія Народного комісаріату з питань освіти УСРР замість неодмінного секретаря ВУАН академіка А. Кримського тимчасово призначила на посаду академіка О. Корчака-Чепурківського [25, с. 164]. 30 листопада 1929 р. в складі президії ВУАН затверджено неодмінного секретаря академіка О. В. Корчака-Чепурківського [33, с. 394], який обіймав посаду до 1934 р. [27, с. 475]. Вчений налагодив видання часопису «Вісті Всеукраїнської Академії наук». У травні 1929 р. О. Корчак-Чепурківський — представник комісії для виборів кандидатів у дійсні члени ВУАН по Києву в Президії ВУАН [31, с. 29–30].

О. Корчак-Чепурківський очолював курортну комісію фізико-математичного відділу ВУАН, що працювала над вивченням курортних місцевостей та курортів України [7, с. 26; 24, с. 521].

1930 р. кафедру народного здоров'я, гігієни, санітарії перейменовано на кафедру санітарії і гігієни, при кафедрі утворено кабінет шкільної гігієни [24, с. 522]. 1930 р. О. Корчак-Чепурківський очолював кафедру гігієни та санітарії природничо-технічного відділу ВУАН [37, с. 69]. Того ж року з його ініціативи світ побачила праця Кабінету санітарної статистики при кафедрі, якою він керував, «Смертність в 4-х найбільших містах УСРР у 1923–1929 рр.», яку написав син ученого Юрій [7, с. 28]. Та невдовзі в умовах голодомору діяльність комісії стала загрозливою для партії, що не була заінтересована у вивченні об'єктивних демографічних процесів. Академіку О. Корчак-Чепурківському дозволили залишитись у відділі демографії та санітарної статистики [7, с. 30].

На засіданні Комуністичної фракції у президії ВУАН 11 грудня 1930 р. (Харків) запропоновано тихо зняти О. Корчака-Чепурківського з посади, оскільки той «не може забезпечити потрібного відпору ворожнечим проявам у ВУАН і не може забезпечити дійсного контролю і керівництва у практичній роботі ВУАН». На посаду висунуто О. Гольдмана [32, с. 149–150].

Проте в січні 1931 р. на засіданні політбюро ЦК КП(б)У вирішили залишити неодмінним секретарем О. Корчака-Чепурківського [3, с. 162]. Академік О. В. Корчак-Чепурківський очолював кафедру санітарії та гігієни (колишню кафедру народного здоров'я) [6, с. 166; 19, с. 222]. 20 квітня 1932 р. О. Корчака-Чепурківського разом із О. Богомольцем, М. Василенком введено до складу комісії для підготовки постанови на доповідь ВУАН [4, с. 249]. Водночас учений працював у відділі демографії та санітарної статистики, згодом — консультантом Інституту клінічної фізіології АН [7, с. 30; 35, с. 109].

На початку 1930-х рр. після процесу Спільки визволення України О. Корчак-Чепурківського усунули з посад [8, с. 106]. У вересні 1933 р. на засіданні Політбюро ЦК КП(б)У в Харкові вирішено перевести дев'ять академіків, зокрема О. Корчака-Чепурківського, на академічну пенсію [5, с. 298]. 9 травня 1934 р. Президія ВУАН ввела кафедру санітарії та гігієни (з санітарно-демографічним та санітарно-статистичним кабінетами) до складу Інституту демографії як санітарно-демографічний і санітарно-статистичний відділ інституту, змінила його назву на Інститут демографії та санітарної статистики [7, с. 32]. Завідувачем санітарно-демографічного та санітарно-статистичного відділу Інституту призначили О. Корчака-Чепурківського [24, с. 522]. Поступово його усунуть від роботи у ВУАН. Редагування «Вістей ВУАН», які заснував О. Корчак-Чепурківський, передали академіку О. Палладіну, котрий одразу змінив зміст

і стиль видання [7, с. 32]. В роки Великої Вітчизняної війни О. В. Корчака-Чепурківського евакуйовано разом з Інститутом фізіології до м. Уфи [24, с. 538]. Поступово знищено наукову школу вченого. Е. Попушой та В. Іюкса вважають, що А. Корчак-Чепурківський очолював кафедру народного здоров'я в АН УРСР до смерті [30, с. 110]. Помер 27 листопада 1947 р., похований на Звіриньцькому кладовищі в Києві. Автор праць з профілактики, гігієни, епідеміології, санітарної статистики, номенклатури хвороб.

1. Белицкая Е. Я. О социал-гигиенисте А. В. Корчаке-Чепурковском (к 125-летию со дня рождения) / Е. Я. Белицкая // Советское здравоохранение. — 1982. — № 6. — М., 1982. — С. 66–68.

2. Білокінь С. Масони і Україна / С. Білокінь // Пам'ятки України: історія та культура. — 2002. — № 2. — С. 181–207.

3. Витяг із протоколу засідання Політбюро ЦККП(б)У про розширення Президії ВУАН та будівництво приміщень академічних інститутів (28 січня 1931 р., м. Харків) // Історія Національної академії наук України (1929–1933). Документи і матеріали / упоряд. Т. В. Вересовська [та ін.]. — К. : [б. в.], 1998. — С. 162–163.

4. Витяг із протоколу засідання політбюро ЦККП(б)У про стан і роботу Всеукраїнської академії наук про її діяльність (20 квітня 1932 р., м. Харків) // Історія Національної академії наук України (1929–1933). Документи і матеріали / упоряд. Т. В. Вересовська [та ін.]. — К. : [б. в.], 1998. — С. 249.

5. Витяг із протоколу засідання політбюро ЦККП(б)У про стан і роботу Всеукраїнської академії наук (22 вересня 1933 р., м. Харків) // Історія Національної академії наук України (1929–1933). Документи і матеріали / упоряд. Т. В. Вересовська [та ін.]. — К. : [б. в.], 1998. — С. 297–298.

6. Відомості ВУАН Народному комісаріату освіти УСРР про розподіл наукових установ на цикли (8 квітня 1931 р.) // Історія Національної академії наук України (1929–1933). Документи і матеріали / упоряд. Т. В. Вересовська [та ін.]. — К. : [б. в.], 1998. — С. 165–169.

7. Ганіткевич Я. Овксентій Корчак-Чепурківський — перший український вчений-гігієніст, засновник національної вищої медичної школи і медичної науки / Я. Ганіткевич // Ганіткевич Я. Українські лікарі-вчені першої половини ХХ століття та їхні наукові школи / Ганіткевич Я. — Львів, 2002. — 544 с.

8. Голяченко О. М. О. В. Корчак-Чепурківський — видатний епідеміолог і громадський лікар (до 150-річчя з дня народження) / О. М. Голяченко // Інфекційні хвороби. — 2008. — № 1. — С. 104–106.

9. Державний архів м. Києва (далі — ДАК України), ф. 16, оп. 337, спр. 164, арк. 7.

10. ДАК України, ф. 16, оп. 465, спр. 5608, арк. 17.

11. ДАК України, ф. 16, оп. 465, спр. 6218, арк. 52.

12. ДАК України, ф. 16, оп. 465, спр. 6219, арк. 25.

13. ДАК України, ф. 18, оп. 1, спр. 782, 3 арк.

14. ДАК України, ф. 18, оп. 2, спр. 137, 12 арк.

15. ДАК України, ф. 153, оп. 8, спр. 8, 48 арк.

16. Завальнюк О. М. Холодний Петро Іванович / О. М. Завальнюк // Завальнюк О. М. Історія Кам'янець-Подільського державного українського університету в іменах

(1918–1921 рр.) / Завальнюк О. М. — Кам'янець-Подільський : Абетка-НОВА, 2006. — 632 с.

17. Звідомлення про діяльність Національної академії наук за 1921 р. // Історія Академії наук України 1918–1923: Документи і матеріали / Відп. ред. П. Сохань. — К. : Наукова думка, 1993. — С. 295–313.

18. Звідомлення Всеукраїнської академії наук за 1923 р. // Історія Академії наук України 1918–1923: Документи і матеріали / Відп. ред. П. Сохань. — К. : Наукова думка, 1993. — С. 356–381.

19. Звіт природничо-технічного відділу ВУАН [1931 р.] // Історія Національної академії наук України (1929–1933). Документи і матеріали / упоряд. Т. В. Вересовська [та ін.]. — К. : [б. в.], 1998. — С. 189–227.

20. Інститут рукопису Національної бібліотеки імені В. Вернадського (далі — ІР НБУВ), ф.: А. Кримський, спр. 18389–18390, арк. 3.

21. ІР НБУВ, ф.: А. Кримський, спр. 18391–18392, арк. 1–2.

22. ІР НБУВ, ф.: А. Кримський, спр. 26677, арк. 7.

23. Каган С. С. Видатний санітарний діяч України — академік О. В. Корчак-Чепурківський / Каган С. С. — К. : Здоров'я, 1965. — 80 с.

24. Коцур Н. І. Становлення і розвиток гігієнічної науки в Україні: шлях крізь епохи і соціальні потрясіння (друга половина XIX — 20-і роки XX століття) / Коцур Н. І. — Кореунь-Шевченківський : Б/в., 2011. — 726 с.

25. Кульчицький С. Історія Національної академії наук України в суспільно-політичному контексті 1918–1998 / Кульчицький С., Павленко Ю., Руда С., Храмов Ю. — К. : Фенікс, 2000. — 528 с.

26. Кучеренко М. О. Я був їх старший син (рід Михайла Грушевського) / Кучеренко М. О., Панькова С. М., Шевчук Г. В. — К. : Кий, 2006. — 664 с.

27. Малюта О. Корчак-Чепурківський Оксентій (Овксентій) Васильович / О. Малюта // Малюта О. «Просвіти» і Українська державність (друга половина XIX — перша половина XX ст.) / Малюта О. — К. : Просвіта, 2008. — С. 474–475.

28. Москаленко В. Ф. О. В. Корчак-Чепурківський: біля витоків кафедри гігієни праці / В. Ф. Москаленко // Пріоритетні проблеми гігієни праці, професійної та виробничозумовленої захворюваності в Україні: матеріали науково-практичної конференції з нагоди 85-річчя кафедри гігієни праці і професійних хвороб НМУ імені О. Богомольця, та 120-річчя від дня народження професора В. Я. Підгаєцького. — К. : Б/в, 2008. — С. 13–19.

29. Нарис історії Національного медичного університету імені О. Богомольця // 160 років Національному медичному університету імені О. Богомольця 1841–2001 / За ред. акад. Є. Гончарука. — К. : Століття, 2001. — 308 с.

30. Попушой Е. П. Вклад А. В. Корчака-Чепурковського в развитие здравоохранения и борьбу с эпидемиями в Молдавии / Е. П. Попушой, В. А. Июкса // Журнал микробиологии, эпидемиологии и иммунологии. — М. : Медицина, 1983. — № 10. — С. 109–111.

31. Протокол засідання колегії НКО УСРР про добір кандидатів у дійсні члени ВУАН (10 травня 1929 р.) // Історія Національної академії наук України (1929–1933): Документи і матеріали. — К. : Б/в., 1998. — С. 29–30.

32. Протокол засідання Комуністичної фракції Президії ВУАН 11 грудня 1930 р. (м. Харків) // Історія Національної академії наук України (1929–1933). Документи і матеріали. — К. : Б/в., 1998. — С. 149–150.

33. Протокол № 45 засідання Президії Всеукраїнської Академії наук від 30 листопада 1929 р. // Історія Національної академії наук України (1929–1933). Документи і матеріали. — К. : Б/в., 1998. — С. 394.

34. Протокол № 100 Спільного зібрання УАН від 30 травня 1921 р. // Історія Академії наук України 1918–1923: Документи і матеріали / Відп. ред. П. Сохань. — К. : Наукова думка, 1993. — С. 470.

35. Пундій П. Українські лікарі: У 2 кн. — Кн. 1: Естафета поколінь національного відродження / Пундій П. — Львів; Чикаго, 1994. — 328 с.

36. Сияк К. М. Авксентий Васильевич Корчак-Чепурковский / К. М. Сияк, В. Ф. Рудиченко // Врачебное дело. — 1983. — № 4 (апрель) (№ 889). — С. 118–121.

37. Структура відділів ВУАН (27 квітня 1930 р.) // Історія Національної академії наук України (1929–1933). Документи і матеріали. — К. : Б/в., 1998. — С. 66–70.

38. Хорунжий Ю. Медики Олександр, Євген, Михайло Черняхівські / Ю. Хорунжий // Хорунжий Ю. Мужі чину: Історичні парсуни / Хорунжий Ю. — К. : Видавництво імені О. Теліги, 2005. — 424 с.

39. Центральний державний архів вищих органів влади та управління України (далі — ЦДАВО України), ф. 166, оп. 2, спр. 422, арк. 9–164.

40. ЦДАВО України, ф. 166, оп. 6, спр. 621, арк. 4.

41. ЦДАВО України, ф. 166, оп. 6, спр. 1001, арк. 4 зв., 7.

42. ЦДАВО України, ф. 1429, оп. 5, спр. 13. Журнал засідання Директорії Української Народної Республіки, 13 лютого 1919 р. — Ч. 48, арк. 38 зв.

43. Bruski J. Petlurowzy: Centrum Państwowe Ukrainiskiej Republiki Ludowej na wychodźstwie (1919–1924) / Bruski J. — Kraków : Wydawnictwo Arcana historii, 2004. — 600 s.

## *Хитровська Ю. В.*

УДК: 94:284(477.43)«1800–1917»

### **ОФІЦІЙНА ПОЛІТИЧНА ПОЗИЦІЯ РИМО-КАТОЛИЦЬКОГО ДУХОВЕНСТВА ПРАВОБЕРЕЖНОЇ УКРАЇНИ ЩОДО РОСІЙСЬКОГО САМОДЕРЖАВСТВА У ХІХ — НА ПОЧАТКУ ХХ ст.**

*Автор аналізує офіційне ставлення римо-католицького кліру Правобережжя до російського самодержавства у ХІХ — на початку ХХ ст., а також концентрує увагу читачів на його причинах.*

Ключові слова: римо-католицька церква; царський уряд; Правобережжя на Україна; папська курія; Ватикан; революційні рухи.

*Используя научную литературу, архивные документы и материалы периодической прессы, автор анализирует официальное отношение римо-католического клира Правобережжя к российскому самодержавию в ХІХ — в начале ХХ вв., а также концентрирует внимание читателей на его причинах.*

Ключевые слова: римо-католическая церковь; царское правительство; Правобережная Украина; папская курия; Ватикан; революционные движения.